

אמנות, סביבה וקהילה

מטלה למשתלמ/ת באמנות תשפ"ב

מאת: יורם בלומנקרנץ, רכז מקצוע אמנות

מבוא

לאמנות פלסטית יש קשר מיוחד לסביבה. נסכים על כך, שגם אם היא מתקיימת ותלויה במקום תצוגה במובן הפשוט, כמו גלריה או מוזיאון (כפי שסרט קולנוע זקוק למקום הקרנה והצגה זקוקה לתיאטרון, או למקום אלטרנטיבי של הופעה) עדיין, עבודת אמנות פלסטית מקיימת קשר מהותי עם סביבת תצוגתה המיידית שלה. למשל, האוצר או האוצרת שוקלים את המקום הראוי לתצוגת היצירה בתוך חלל התצוגה לפי פרמטרים (ערכים) כמו: גודל הקיר, גודל החדר, כיווני כניסת הקהל, כיווני האור הטבעי, ובנוסף על כך, ואולי באופן יותר משמעותי, האוצרים מתחשבים ביתר יצירות האמנות המוצגות בחלל, ובעצם בוחרים אותן על פי שיקולי הקשרים האפשריים בין העבודות. קשרים אלה מקובל לכנות "קונטקסט" או "הקשר" בעברית. יש הקשרים רבים ובדרך כלל יש "נושא" ראשי שמחבר בין כל העבודות. למשל: תערוכת יחיד של אמן/ית בה מוצגות עבודותיו/ה לפני נושאי התעניינותו/ה, תערוכה קבוצתית המחברת בין אמנים לפי נושא או מכנה משותף בין כולם, ועוד ועוד.

ומה קורה מחוץ לגלריה ולמוזיאון? כיצד מתחשבים האוצר/ת ואמן/ית בחלל הפתוח ובמרחב הציבורי כאשר הם מציגים שם אמנות?

כשניתקל ביצירת אמנות ברחוב, מה שנהוג לכנותו "פסל סביבתי" נוכל לחשוב על מערכת השיקולים שאיפשרה או שכיוונה את מקבלי ההחלטות בהצבה. בדרך כלל, אנו נתרגל לנוכחותה של היצירה מהר מאוד והיא תיראה לנו מאוד "טבעית" לסביבתה, עד שאפילו נזהה בנוכחותה ערך אסתטי שמוסיף ומעשיר את הסביבה. אבל לא תמיד כך הדבר.

ישנם מקרים בהם לא תמיד ראו אנשים בעין יפה את "התמקמותה" של היצירה החדשה בסביבתם המוכרת.

ראו למשל כאן:

הפסל של מוטי מזרחי מתייחס לסיפור חייו הקשה, ולקשייה של שבונת התקווה. בסוף יצא שגם קשיי הברוקרטיה נוכחים

(ים המאירי, 2006/3/17, אתר וואלה)

אמנות וקהילה מעורבת

אבל יש גם מקרים אחרים ובהם נעסוק הפעם. במקרים אלה אין מדובר בשני המצבים שציינו קודם. זאת אומרת, לא במקרים בהם התקבלה היצירה בהבנה ובאהבה על-ידי הציבור, ולא במקרים בהם נדחתה היצירה או שונתה, יהיו הסיבות אשר יהיו.

נעיין ביצירה "לשון הצבעים" של האמן שלמה זאנה ונלמד את סיפורה :

"לשון בצבעים" שיצר האמן שלמה זאנה בשנת 1986 הוא אחד מפסלי החוצות החשובים והמשפיעים בישראל כבר למעלה משלשה עשורים. המהלך התודעתי שחולל, התנופה חברתית – אמנותית שהניע, והאופן שבו הוא ממשיך לשנות צבעים וצורות עד היום, שמים אותו בשורה אחת עם יצירות מטלטלות המוצבות בסביבתן הטבעית כמו ציורי הקיר של בנקסי, פסל החירות עשוי הגרוטאות של ז'אק ז'אנו ועצי המתכת הכחולים של קדישמן. אלה וגם אלה ממוקמים בנקודות מדוייקות במרחב, בהן נוכחותן והשפעתן מקסימלית. יוצר הפסל מספר כאן לראשונה על התנועה הטקטונית שהביאה לעולם את היצירה, ועל רעשי המשנה שממשיכים לטלטל אותה תרתי משמע עד רגעים אלה ממש."

(מתוך האתר של מכללת ספיר)

את יצירתו של האמן שלמה זאנה נוכל לתאר כאקט (פעולה) אמנותי מתוך ועם הקהילה. לפעולות מעין אלה, שהולכות ותופסות תאוצה בשנים האחרונות, מוטיבציות (מניעים) שמקורם ברצונה של קהילה להעלות למודעות בעיה חברתית בה היא נתונה. במקרה שלפנינו מדובר במפגע סביבתי שלמעשה מגלם סימפטום (תסמין) למצב מתמשך של הזנחה בשכונת הקטמונים בירושלים של אותם שנים.

דוגמה נוספת לעבודה מתוך הקהילה ולמענה נוכל למצוא בפרוייקט של האמן הברזילאי ויק מוניז

[בסקירה על הסרט התיעודי "האמנות בזבל" העוקב אחרי פרוייקט שיזם האמן, מתואר שיתוף הפעולה של האמן עם הקהילה כ:](#)

"מוניז נוסע למזבלה הגדולה בעולם – זו של ריו דה ז'נירו, ויוצר סדרת דיוקנאות של האנשים שמתפרנסים מאיסוף חומרים שונים למיחזור מתוך טונות האשפה שמגיעה לשם מדי יום. הם עובדים בתוך הזבל כל היום וחלקם גם בלילה, הם פוגשים את כל שקיות הניילון הגדולות והניירות והאוכל שנזרקים מבתים עשירים ואת המעט שנזרק בשקיות קטנות מבתים עניים, ואת הגופות המושלכות של אנשים שאף אחד לא יקבור אותם ולא יידע על מותם. אנשים עניים באמת, שחיים בתוך מבנים מאולתרים צפופים, שאין מסביבם שום מדרכה או כביש סלול, רק בוץ ואשפה וילדים שעובדים כדי לפרנס את עצמם ואת המשפחות שלהם, וילדים שחיים בצפיפות עם הסבתא כדי שהאם תצא לעבוד, אם לא באיסוף אשפה – בזנות.

צילומי הפורטרטים מוגדלים בהקרנה ענקית ובעזרת חומרים שנאספו מהמזבלה, מרכיבים יחד קבוצה של מלקטים בהנחייתו של מוניז את הפורטרטים מחדש. כל עבודה כזו מצולמת והופכת לדימוי מצולם. הסרט הזה עוסק בהרבה שאלות של אחריות חברתית והיכולת לפעול כדי לשנות – הן של אלה בעלי הכוח (במקרה הזה – האמן) והן של החלשים. (וכמובן בכל השאלות הללו בהקשר של אמנות, של התערבות האמן במציאות, ופטרונות כן או לא ומה זו אמנות וכן הלאה).

(מתוך הבלוג "יום אדמה" של תמי ברקאי)

לאחר שעיינו בשתי הדוגמאות נוכל לעמוד על קשר נוסף בינם:

בין שני המיזמים לפנינו - האבנים הצבעוניות של שלמה וזאנה וצילומי הפורטרטים של ויק מוניז יש קשר הדוק, לא רק כי מדובר בפעולות אמנותיות המבקשת להעלות את המודעות למצבן של קהילות מנוחשלות, אלא יש להן הקשר דומה של מצב סביבתי לקוי בו קהילות אלה נתונות. אם כן, נוכל לומר שלא שבשני המקרים מדובר גם באקטיביזם למען הסביבה

מטלה:

נסו לתכנן גם את פעולה אמנותית – קהילתית סביבתית עם תלמידי המרכז שתבקש להעלות למודעות סוגיות סביבתיות- חברתיות. תמקד בשני מניעים אלה:

- א. התייחסות למפגע סביבתי (מכל סוג: אדריכלי/ תחבורתי/ מזהם וכו') סמוך למרכז בו אנו לומדים, כמו במקרה של 'האבנים הצבעוניות' של האמן שלמה וזאנה.
- ב. התייחסות לחומרים שלדעתנו מזהמים את הסביבה ואפשר למחזר אותם, או למצבה של קהילה, כמו במקרה של הפורטרטים הממוחזרים של האמן ויק מוניז.

המערך הכתוב ייערך כך:

1. נסח/י רציונל בן שתי פסקאות המתייחס לסוגיה סביבתית/ חברתית אותה תרצה/י להעלות דרך הפעולה.
2. בחר/י באחת משתי דרכי הפעולה:
 - א. **מיצב סביבתי** – אובייקט/ פסל המוצג במרחב הציבורי. פרט/י: חומרים, אובייקטים (רדי מייד אפשריים, פסולת ממוחזרת וכו'), מיקום.
 - ב. **מיצג** – פרפורמס בו משתתפים התלמידים עם או בלי שיתוף קהל, כמו: הפגנה, טקס במרחב הציבורי, וכו'. פרט/י: כמות משתתפים, מיקום, חומרים, תלבושות, שילוט ו/או צורת פרסום או חלוקה לקהל.
3. נסח/י פסקת הנחיות לתלמידים/ות הכוללת את הוראות הביצוע ושימוש בחומרים.
4. צרפ/י איור/ שרטוט/ או דוגמה של מרכיב אמנותי בפעולה שאת/ה מתכננת.

בהצלחה!